

Araştırma Makalesi

Oto- Sosyo-Biyografik Bir Roman Olan *Seneler* ile Otobiyografik Bir Roman *Okul Arkadaşım'ı Karşılaştırma Denemesi*

An Attempt to Compare the Auto-Socio-Biographical Novel, The Years, with the Autobiographical Novel, My School Friend

Gamze SOMUNCUOĞLU ÖZOT¹

¹ Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, gamzeozot@yahoo.com

Öz: 2022 Nobel edebiyat ödülünü almaya hak kazanan Annie Ernaux, yapıtları ile edebiyat dünyasının son zamanlarda üzerinde sıkça konuştuğu yeni bir teknik olan ve kolektif biyografi, total roman, oto-sosyo-biyografi gibi isimlendirmelerle anılan yeni bir türü yazın dünyasına armağan etmiştir. Bu çalışmada, *Seneler* isimli yapıt ve bu yapıtta yazarın öz yaşam öyküsünü sarıp sarmalayan onu daha nesnel bir söylemle anlatma derecesine ulaştıran tarih/gündelik hayat tarihi anlatımının Türk Edebiyatı'nın önemli kalemlerinden Melisa Gürpınar'ın söylemine benzerliği üzerine düşünceler ortaya konulacaktır. Oto-sosyo-biyografi, yapısı gereği içinde tarih ve gündelik hayat tarihini barındırmaktadır. 2021 yılında yayımlanan *Ekoeleştirel Yaklaşımdan Kültürel Bellek Sorgulamasına Melisa Gürpınar Metinleri* başlıklı çalışmada da ortaya konulduğu üzere Melisa Gürpınar'ın yapıtlarında dikkat çeken önemli unsurların başında kültürel belleğin zayıflaması, kültür unsurlarının unutulması, çiçek ve ağaç türlerinin isimlerinin hatırlanmaması, kutlamaların, yemek isimlerinin kaybolması gibi konular ve bundan duyulan rahatsızlık yer almaktadır. *Seneler* isimli yapıtta da yer alan bu unutmama, anımsayamama endişesi, gündelik hayatın akışını olabildiğince saydam bir şekilde, olduğu gibi anlatıp yazıyla ölümsüzleştirme çabası, Gürpınar'ın *Okul Arkadaşım* adlı yapıtındaki yaklaşımına benzemektedir. Neredeyse aynı yıllarda farklı kültür ve coğrafyalarda doğmuş (Ernaux- 1940, Gürpınar- 1941) bu iki kadın yazarın kolektif olanı korumaya alma noktasındaki tavrı benzerdir.

Anahtar Kelimeler: Annie Ernaux, Melisa Gürpınar, *Seneler*, *Okul Arkadaşım*, oto-sosyo- biyografi

Atıf/Citation: Somuncuoğlu Özot, G. (2024). "Oto- Sosyo-Biyografik Bir Roman Olan *Seneler* ile Otobiyografik Bir Roman *Okul Arkadaşım'ı Karşılaştırma Denemesi*". *Edebî Eleştiri Dergisi*, 8 (1): 105-112

DOI: 10.31465/eeder.1400549

Geliş/Received: 05.12.2023

Kabul/Accepted: 05.03.2024

Yayın/Published: 26.03.2024

Abstract: Annie Ernaux, who is entitled to receive the 2022 Nobel Prize in Literature, has presented a new genre to the literary world with her works, which is a new technique that the literary world has been talking about recently and is referred to as collective biography, total novel, auto-socio-biography. In this study, thoughts will be put forward about the work named *The Years* and the similarity of the narration of history/daily life history, which embraces the author's own life story and reaches the level of narrating it with a more objective discourse, to the discourse of Melisa Gürpınar, one of the important writers of Turkish Literature. Auto-socio-biography, by its nature, includes history and the history of daily life. The anxiety of forgetting and not being able to remember in the work titled *Years*, and the effort to immortalize the flow of daily life in writing by telling it as it is, as transparently as possible, are similar to Gürpınar's approach in his work titled *My School Friend*. These two women writers, who were born in different cultures and geographies in almost the same years (Ernaux- 1940, Gürpınar- 1941), have similar attitudes towards protecting the collective. In order to carry out the study on the same genres, this article will focus on Gürpınar's novel called *Okul Arkadaşım* (*My School Friend*), published in 1997, and examine the points where it overlaps with the work called *The Years* (*Seneler*).

Keywords: Annie Ernaux, Melisa Gürpınar, *The Years*, *My School Friend*, auto-socio-biography

Giriş

2022 Nobel edebiyat ödülünü almaya hak kazanan Annie Ernaux, yapıtları ile edebiyat dünyasının son zamanlarda üzerinde sıkça konuştuğu yeni bir tekniği yazın dünyasına armağan etmiştir. Kolektif biyografi, total roman, oto-sosyo-biyografi gibi isimlendirmelerle anılan bu yeni tür üzerine Ernaux, *Seneler* (2008) isimli romanında şunları söylemektedir: “Genellikle beklendiği gibi, bir hayatı hikâyeleştirmeyi, kendini açıklama anlatısı yaratmayı amaçlayan bir anımsama çalışması olmayacak bu. Kendi içine sadece dünyayı, dünyanın geçmiş günlerinin muhayyilesini ve hafızasını görmek, fikirlerin inançların ve hassasiyetlerin değişimini, öznenin ve kişilerin dönüşümünü kavramak için bakacak” (2022: 222) . Çiçek Doğu’nun Rêrolle’den aktardığı şekliyle “Ernaux’ya göre oto-sosyo-biyografi, kurgunun reddi ve kendi ile toplumsal ve tarihsel gerçeklik arasında bir bağ kurma arayışıdır” (2016: 79). Akmanoğlu da yüksek lisans tezinde şu tespiti yapar: “Annie Ernaux bu terimi kendisi bulmuştur. Yazar yapıtlarında kendi hayatı üzerinden yirminci yüzyıl Fransa’sının toplumsal yapısını ve bu toplumdaki işçi ve burjuva sınıfına ait her sınıftan kadının ve erkeğin durumunu ortaya çıkarmak istemektedir. Bu yüzden yapıtları hem otobiyografik hem de sosyolojik özellikler taşıdığından iki kavramı bir araya getirerek bu terimi ortaya çıkartmıştır” (2017: 30).

Bu çalışmada, *Seneler* isimli yapıt ve bu yapıtta yazarın öz yaşam öyküsünü sarıp sarmalayan onu daha nesnel bir söylemle anlatma derecesine ulaştıran tarih/gündelik hayat tarihi, anlatımı ile Türk Edebiyatı’nın önemli kalemlerinden Melisa Gürpınar’ın yapıtlarında kendini gösteren otobiyografik unsurlar ve bunları dönemin tarihi/gündelik hayat tarihi ile bir arada anlatma yöntemi karşılaştırılacak; benzerlikler ortaya konulacaktır. Oto-sosyo-biyografi, yapısı gereği içinde tarih ve gündelik hayat tarihini barındırmaktadır. 2021 yılında yayımlanan *Ekoleştiril Yaklaşımdan Kültürel Bellek Sorgulamasına Melisa Gürpınar Metinleri* başlıklı çalışmada da ortaya konulduğu üzere Melisa Gürpınar’ın yapıtlarında dikkat çeken önemli unsurların başında kültürel belleğin zayıflaması, kültür unsurlarının unutulması, çiçek ve ağaç türlerinin isimlerinin hatırlanmaması, kutlamaların, yemek isimlerinin kaybolması gibi konular ve bundan duyulan rahatsızlık yer almaktadır. *Seneler* isimli yapıtta da yer alan bu unutma, anımsayamama endişesi, gündelik hayatın akışını olabildiğince saydam bir şekilde, olduğu gibi anlatıp yazıyla ölümsüzleştirme çabası, Gürpınar’ın düzyazılarındaki yaklaşımına benzemektedir. Neredeyse aynı yıllarda farklı kültür ve coğrafyalarda doğmuş (Ernaux- 1940, Gürpınar- 1941) bu iki kadın yazarın kolektif olanı korumaya alma noktasındaki tavrı benzerdir. Çalışmanın aynı türler üzerinden yürütülebilmesi için bu yazıda Gürpınar’ın 1997 yılında yayımlanan *Okul Arkadaşım* adlı romanına odaklanılacak ve *Seneler* isimli yapıtla örtüştüğü noktalar irdelenecektir. Elbette burada amaç, oto-sosyo-biyografi şeklinde isimlendirilen bu yeni anlatım şeklinin *Okul Arkadaşım* adlı yapıtta 1997’de uygulandığını ortaya koymak olamaz. Otobiyografik bir yapıt olarak isimlendirilmiş *Okul Arkadaşım* isimli yapıtta öz yaşam öyküsünün dönemin sosyal, siyasi, kültürel şartlarının değişimi ekseninde anlatılmış olmasının, *Seneler* isimli yapıtta geniş ölçekte yapılan toplumsal hafıza muhafazasını hatırlatması üzerinden otobiyografi ve sosyal konuların anlatımının nasıl iç içe geçebileceği gösterilecektir. Tam bu noktada şu gerçeği netleştirmek faydalı olacaktır: Melisa Gürpınar’ın yapıtlarında yer alan kültür aktarımı, İstanbul merkezlidir. Yazar, kendini İstanbul’un bir parçası olarak görür ve ona dair tarihi hem kendi tarihinden hem de ailesinin tarihinden yola çıkarak anlatır. Osmanlı Devleti döneminde uzun süre merkez kabul edilmiş bir şehrin ve orada yaşayan çevrenin sosyal, siyasi, kültürel ve ekonomik değişimler esnasında neler yaşadığının anlatımı Melisa Gürpınar söyleminin temelini oluşturur. Dolayısıyla Ernaux’nun yapıtı, kendi yaşamını içine alan Fransa tarihini merkeze koyarken Melisa Gürpınar,

kendisi ve ailesinin şahit olduğu süreç içindeki İstanbul tarihine odaklanmıştır; ancak her ikisi de çoğunlukla kedisinin dâhil olduğu gündelik hayatı, ekonomik, sosyal, kültürel ortamı ve bu alanlardaki değişimi/dönüşümü anlatmıştır.

1. “Kolektif Alzaymır” Endişesi

Annie Ernaux, *Seneler* isimli romanda sanki okurun eline eski fotoğraflardan oluşan- en eskisi 1941 yılına ait- bir albüm vermiş gibidir. Okur bu fotoğraflara bakarken/fotoğrafları okurken Ernaux; olabildiğince nesnel bir yaklaşımla ve toplumun genel yapısını es geçmeden hem içinde yaşadığı toplumun bir bireyi olarak öz yaşam öyküsünü hem de Fransa'nın -özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası -değişerek gelişen toplumsal, kültürel yapısını anlatır. Yazar cümlelerini “o” ve “biz” şahıs zamirlerini kullanarak kurmaktadır. Bu şekilde Ernaux, kendi yaşamını olabildiğinde öznellikten kurtarıp bütünün parçası haline getirmiştir. Roman “[b]ütün görüntüler yok olup gidecek” (2022: 11) yargısıyla başlar ve “[a]rtık asla olmayacağımız zamandan bir şey kurtarmak” (2022: 224) cümlesiyle son bulur. Ernaux bir yandan zamanın akışı içinde unutulup gidecek kültür, düşünce dünyası, gündelik hayat tarihi konusunda endişe duyarken diğer taraftan yaşlandıkça geçmişi hatırlayamayacağı, nesnelere adları arasındaki bağlantıyı unutabileceği konusunda hayıflanmaktadır. Bundan dolayı “[o] yüzden işte şimdi, gelecekteki namevcudiyetine yazıyla biçim vermeli ...” (2022: 220) der. Binlerce nottan oluşan taslak halindeki kitabı bu nedenle kaleme almıştır. Melisa Gürpınar da benzer bir tavırla gelecek kuşaklara aktarılması gereken ne varsa ciddi bir disiplin içinde kimi zaman aynı şeyleri tekrar tekrar söyleyerek eserlerinde ele almıştır. Yazarın, hayata veda etmeden önce unutulmasını istemediği somut ve somut olmayan kültürel mirası aktarma telaşı içinde olduğu belirtilmelidir. Bunun için onun yapabileceği en önemli katkı yazmaktır.

Yazı bellektir. İnsanın belleği elbet gitgide zayıflar ve bir gün insanın kendi de yok olur, ama yazının belleği dipdiri, capcanlı kalır. Ve her yeni gelen kuşak, birbirinden artan, geride kalan bu belleklerden yararlanır. İnsan soyunun sürekliliği, yalnızca üretmekle sağlanmaz. Kültürel sürekliliğin de sağlanması gerekir insandaki gelişmelerin daha iyi anlaşılabilmesi için. İnsanı hayvandan ayıran budur. (2008: 26,27)

Annie Ernaux da kendi yaşamından yola çıkarak Fransız yaşam şeklini ve bunun zaman içinde kendi hayatı da dâhil olmak üzere nasıl değiştiğini çarpıcı, yoğun bir dil ve teknikle kaleme almıştır. Yazara göre “[a]ile hikâyesi ile toplumsal hikâye tek bir bütün” (27)'dür. Oluşturduğu söylemde “dil ve hayata etkisi”, “yeni bir dil arayışı”, “hayat ve tarih” arasındaki bağlantı (2022: 82,83) sorgulanan önemli konulardandır. Her ne kadar kitapta Fransa'nın 1940'lı yıllardan 2000'lere uzanan tarihini barındıran bilgilere yer veriliyorsa da gündelik hayat tarihçiliği ve değişim *Seneler*'in en çarpıcı konusudur, demek yanlış olmayacaktır. Zira genel tarihin yok olup gitme olasılığı çok düşükken günlük hayat içinde yaşanan ama çoğunlukla yazıya geçirilmeyen gelenek, bakış açısı, kabulleniş, ritüeller, modalar, algılar vs. her zaman unutulma tehdidi altındadır.

Geçmişin hafızası anlatılan hikâyelerin haricinde, yürüme, oturup kalkma, konuşma ve gülme, sokakta seslenme, yeme içme, eşyaları tutma biçimleriyle de bedenden bedene aktarılıyor, Avrupa ve Fransa kırsalının derinliklerinden bugüne, buraya taşınıyordu. Fotoğraflarda görünmeyen bu miras, insanların birbirine benzemeziğinin, kimilerinin iyiliği ile diğerlerinin kötülüğü arasındaki farkın ötesinde, aile fertlerini, mahallenin sakinlerini ve *bizden* denenleri birleştiriyordu. ... ağzını şapırdata şapırdata, yiyeceklerin anbean dönüşümünü göstere göstere yemek yemek, bir lokma ekmele dudaklarını silmek, tabağını neredeyse yıkamaya gerek bırakmayacak şekilde büsbütün sıyırmak, kaşığı kasenin dibine sürtmek, yemek üstüne gerinmek. Her gün sadece yüzünü yıkamak, vücudun geri kalanını kirlilik durumuna göre halletmek; eller ve kollar işten sonra,

çocukların ayakları ve dizleri yazın akşamdan akşama, toptan yıkanma ise bayramdan bayrama hoyratça avuçlamak, kapıları çarpmak. Yanaktan makas almak veya çocuğu kucagında sıkıştırmaktan tavşanı kulaklarından tutmaya, her şeyi haşin bir eda ile yapmak. Münakaşa alevlendiğinde bir içeri bir dışarı girip çıkmak...(Ernaux, 2022: 30)

Ali Şükrü Çoruk “Tanzimattan Cumhuriyete Gündelik Hayatın Tarihi Açısından İstanbul Hatıratları” başlıklı makalesinde Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi’nden sonra sıradan insanın sıradan yaşantısının da önem kazanmaya başladığını, gündelik hayat tarihi anlatan eserlerin 20. yüzyılda Avrupa’da sayıca arttığını eş zamanlı olarak Türkiye’de de bu alanda eserlerin verilmeye başladığını söylemiştir (2010: 491). Melisa Gürpınar’ın birçok yapıtı da hem gündelik hayat tarihçiliği yapması bağlamında hem de oto-sosyo-biyografik unsurlar barındırması bağlamında bu grupta yer almaktadır. Melisa Gürpınar daha çok şiir alanında eserler vermiş olmakla birlikte roman, tiyatro, hikâye, deneme, anı gibi edebiyatın birçok alanında ürünler ortaya koymuştur. *Okul Arkadaşım* adlı otobiyografik romanda anlatıcı cümlelerini “ben” ve “biz” şahıs zamirlerini kullanarak anı türünü hatırlatan bir dille kurmaktadır. “Çoğu derste, sıraların önüne koyduğumuz mürekkep şişelerine uçlu kalemlerimizi daldırarak mürekkeple yazıyorduk yazılarımızı el yazısı olarak” (76) cümlesinde olduğu gibi anlatıcı, geçmiş yıllara ait yaşam şekillerini kaleme alırken kendini bütünün bir parçası olarak konumlandırmaktadır. Romanın kahraman anlatıcısı Zeynep, kendi aile yapısına ilişkin unsurları, o dönemin tüm köklü İstanbullu ailelerinin durumunu anlatabilmek için kullanır.

Daha önce belirtildiği gibi Annie Ernaux, *Seneler*’de yaşamın önemli anlarını kayıt altına alan fotoğrafların betimlemelerini yapmaktadır. Fotoğraflar, bir anlamada yaşananların belgesi niteliğindedir. Unutmaktan korkan Ernaux, nasıl ki geçmişi yazı ile kaydedip kaybolmaktan, yok olmaktan kurtarıyorsa fotoğrafları da benzer bir amaçla kullanmaktadır, demek yanlış olmayacaktır.

Siyah beyaz fotoğrafta, iki yanı ağaçlı dar bir yolda, omuz omuza iki kız, ikisinin de kolları arkalarında. Fonda çalılar ve yüksek bir tuğla duvar, gökyüzünde iri, beyaz bulutlar. Fotoğrafın arkasında: *Temmuz 1955, Saint Michel yatılı okulunun bahçesinde*. Soldaki, daha uzun boylu olan kız sarışın, saçları dağınık ve kısa, üzerinde açık renk bir elbise ve soket çoraplar var, yüzü gölgede kalmış. Sağdaki esmer, kısa ve kıvrıkcık saçlı, dolgun yüzlü, gözlüklü, geniş alnına ışık vurmuş, üzerinde kısa kollu, koyu renk bir kazak, puantiye bir etek var. İkisinin de ayağında babet ayakkabılar, esmer oln çorapsız. Okul önlüklerini fotoğraf çekirmek için çıkarmış olmalılar. (2022: 51)

Oldukça benzer bir fotoğraf betimlemesi *Okul Arkadaşım*’da da yer almaktadır.

Fotoğrafta gözlerimi kısmış, suratımı asmıştım. Arkada oturan büyükannem, iri lacivert gözlerini havaya dikmiş ötelere bakıyor, yanına annem ve teyzem, önünde de ben duruyorum. İki eliyle omuzlarımı tutmuş hafifçe. Yeni giysimin beli tokalı kemeriyle iyice sıkılmış, kollarım çırpı gibi, olduğumdan da zayıf görünüyorum. (2008: 67)

Yukarıda iki ayrı eserden alıntılanan bu iki ayrı fotoğraf betimlemesinin anlatım sıralamasının benzerliği ve anlatım sonunda şimdiki zamanda yani fotoğrafa bakıldığı andaki izlenimi aktarması bağlamında örtüşmesi dikkat çekicidir. Daha önce de belirtildiği gibi Ernaux “ben” zamiri yerine kendini bile anlatırken “o” zamirini tercih ederken Melisa Gürpınar “ben” zamirini tercih etmektedir. Şunu da eklemek gerekir ki *Çamlıca’dan Yeldeğirmenine Rüzgârın Peşinde* isimli anılarını anlattığı kitapta Gürpınar, çocukluk ve gençlik dönemlerinin geçtiği bölgeyi tanıtırken kişisel fotoğraf albümünden parçalarla bu anlatıyı süslemiştir. Ernaux’nun fotoğraf tasvirleri üzerinden yaptığı anlatımlar, Gürpınar’ın bu kitabında somut fotoğraflar üzerinden yapılmıştır. Aslına bakılırsa tam da bu noktada anı, otobiyografi, oto-sosyo-biyografi, tarih,

gündelik hayat tarihi, gerçek, kurmaca gibi kavramların geçişkenliği üzerinde uzun tartışmaların gerekliliği bir kez daha belirginleşiyor. Oto-sosyo-biyografi konusunda yapılacak araştırmalar bu alanların yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılacak gibi görünmektedir.

a. Ortak Bir Bellek/Dil

Melisa Gürpınar'ın *Okul Arkadaşım* isimli romanının otobiyografik bir eser olduğu yazarın kendisi tarafından beyan edilmektedir (Hafıfbilek, 1999: 38); ancak Gürpınar, romanda bu yapıtı yazmakla ilgili düşüncelerini şu şekilde sıralamaktadır:

[H]em hayatımı bir daha yaşamış gibi olacaktım hem de yaşanıp geçilmiş hayatın da artık düştü bir farkının kalmadığını daha iyi anlayacaktım belki. Bu durumda anlattıklarımın ne kadarının düşlere yani gerçeğe uygun olduğunu kendim de bilemezdim doğrusu. Bir roman kadar gerçek bir roman kadar kurmaca olsa da, anılar çok uzakta kaldığı zaman herkes dönüp biraz onlara yaklaşmalı. Bir kere daha gözden geçirmeli tüm çocukluk hayatını, ya da benim peşime takılıp, benim yazdıklarım da aramalı kendi yaşadıklarını. O anılar ki, tümünün de ana çizgileri birbirine benzer. O çocuk hep aynı çocuktur. (2008: 23-24)

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere Gürpınar gerçek – kurmaca ilişkisi/çelişkisi üzerinden bir anlamda roman türünü sorgularken diğer taraftan anlattıklarının herkesin anısı olabilecek türden mevzular olduğunu dile getirmektedir. Aslında bu ifade, Gürpınar'ın kolektif olanın bir parçası olarak gördüğü hayat hikâyesinin anlatımının ortaya çıkardığı bir bakış açıdır. Nitekim Gürpınar söyleminde otobiyografik öğelerin yerleşik İstanbul kültürünü anlatabilmek için de kullanıldığı görülmektedir. Ernaux da *Seneler*'i yazmak için kullanacağı dilin “herkesin dili olan kendi dili” olduğunu ifade ettikten sonra her şeyden çok istediğinin “yaşanmış şeylerin üzerine her daim vurmaya devam eden o ışığı, kadim ışığı yakalamak. Kurtarmak” (2022: 223) olduğunu ifade eder.

Okul Arkadaşım, Zeynep isimli roman kahramanının karlı bir günde yıllardır görmediği bir okul arkadaşı ile karşılaşmasıyla başlar. Geçmişini anımsayan Zeynep, çocukluk ve 1964 yılına kadarki gençlik yıllarını anlatmaya koyulur. Köklü bir İstanbullu ailenin kızı olan Zeynep'in hayat hikâyesi ilerledikçe İstanbul kültürü ve 1950'li yıllardan sonra hızla değişen bu kültürün giderek yozlaşmasından doğan rahatsızlık vurgulanır. Melisa Gürpınar söyleminin öne çıkan mesajı; İstanbul'un doğası ve kültüründen çok şey kaybettiği, ancak kendisi gibi bu konuya hâkim olan kişilerin en azından yazarak bu kötü gidişata dur demesi, unutulmaya yüz tutmuş değerleri en azından yazı yoluyla ölümsüzleştirmeye niyet etmesi gerektiğidir. Gürpınar'a göre insanlar kendi geçmişlerini bile öğrenmekten imtina etmektedirler. *Okul Arkadaşım* adlı romanda bu düşüncesini destekleyen şu sözleri sarf etmektedir:

İnsanlar kendi ailelerinin yüz yıllık bir geçmişini bile öğrenmekte güçlük çekiyorlar. Anlatılanlar iyi de olsa kötü de, bir sıkıntı ve utanç veriyor neredeyse. Üstelik kimse, ne kendinin ne de başkalarının soy ağacını merak ediyor. Kendini köksüz bir çiçek gibi düşünüp kabul edebiliyor! Biraz önce sözünü ettiğim belleksiz toplumlarda bu hep böyle oluyor tabii. (2008: 29)

Okul Arkadaşım ve *Seneler* isimli romanlarda eski, kolektif yaşam şekilleri, toplumsal kabul edilmişler ve algılar, “şimdi” geçerliliğini yitirmiş yazılı olmayan kurallar özel bir çabayla yazıya geçirilmeye çalışılmıştır. *Okul Arkadaşım*'da eski İstanbul hanımları şöyle anlatılır: “Az konuşmak, sır saklamak, ağzından bir şey kaçırmamak, dedikodu yapmamak ve çok gülmemek, gözyaşını da içine akıtmak, İstanbullu hanımların uyması gereken kurallardandı sanki. Sonuçta herkes üzgün, herkes kırgın, herkes suskundu” (2008: 57). Eski dönemde bayram hazırlıkları “[ü]stü açık tramvayla eve dönmüşüzdür. Arap sabunuyla fırçalanmış tahtalar, kolalı sehpa örtüleri, ovulmuş pirinç mangallar, gümüş tepsi ve kaşıklar, likör kadehleri” (2008: 67) şeklinde

sıralanmıştır. Çocukluk dönemiyle ilgili “[i]srarla tutumlu olmamız öğütlenirdi hem evde hem okulda. Durmadan kurşun kalemin ucunu açmak bile savurganlıktı. Hemen her çocuğun İş Bankası kumbarası vardı” (2008: 77), derken Melisa Gürpınar “... çocuklar eni konu, hatırı sayılır bir yalnızlık çekmektedirler bu sessiz ve dingin ortamda. Radyo dinlemek bile bir lükstü o günlerde. Sık sık bozulurdu o kocaman radyolar” (2008: 37) bilgileri verilmiştir. Dikkat edilecek olursa Gürpınar, gündelik hayata dair bu yaşama şekillerini anlatırken hem kendi çocukluk anılarını anlatmakta hem de sözünü ettiği dönemdeki sosyolojik yapıyı ortaya koymaktadır. Dolayısıyla anlattıkları ortak belleğin parçalarıdır ve hatta bu bellek de doğal olarak ortak bir dil, söylem üretmektedir. Örneğin “[ç]ocuklar kahve içmezdi. İçerse Arap olur diye bir tekerleme de vardı” (2008: 57) derken aslında uygulanagelen prensiplerin dile nasıl yansıdığının örneklerini de vermektedir. Bununla birlikte hem *Seneler* adlı yapıtta hem de *Okul Arkadaşım*’da kullanılan dil, geçmişin şimdiden daha iyi olduğunu düşünen bir anlatıcının dili gibidir. Gürpınar “Kabul günleri, gece oturmaları, yaz ve kış ayrı özellikte neşeler, küçük mutluluklar katardı tek düze hayatımıza” (2008: 86) der. Peki, Melisa Gürpınar’a göre eski zamanın hiç mi kötü, zorlu tarafları yoktu? Yapıtlarında şahit olduğu güzel ya da çirkin her unsuru şeffaf bir şekilde ortaya koyan Gürpınar “[h]er evde terkos suyu akmazdı. Kanalizasyon yoktu. Atık sular bahçelerde kazılan çukurlara bağlanmıştı. Yılda bir, sokaktan lağımçı diye bağırarak geçen ve elinde sopanın ucuna takılı bir tenekesi olan adam bahçeye çağırılır, ona çukur boşalttırılırdı” (2008: 38) gibi alıntılarla geçmişin zorluklarından da söz eder; ancak bunlar anlatıcının eski dönemlere olan ilgisini etkilemez. “Toplumsal hayat, günlük yaşam pratikleri, gelenek ve görenekler, kent insanının doğadan kopuşu gibi konular yitirilen ve özlenen değerler olarak ele alınırlar” (Altun, 2022: 405). Annie Ernaux da her ne kadar geçmişe Melisa Gürpınar kadar sevgi dolu bir önem atfetmese de eski alışkanlıkları, yaşantıları benzer bir dille anlatmaktadır. “Yaz tatili uzadıkça uzayan sıkıntı dönemi demektir, Günleri doldurmak için yapılan ufak tefek faaliyetler: radyodan adım adım Fransa bisiklet turunu izleyip kazananın fotoğrafını özel bir deftere yapıştırmak, yoldan geçen arabaların plaka numaralarında hangi ile ait olduğunu bulmaya çalışmak...” (2022: 54). Yine *Seneler*’de “50’lerin ortalarında, aile yemeklerinde, ergenlik çağına gelen çocuklar söze karışmadan sohbeti dinlemek üzere sofrada kalır, komik bulmadıkları şakalara, fiziksel gelişimleri hakkındaki takdir edici yorumlara, yüzlerini kızartma maksadıyla yapılan açık saçık imalara nazikçe gülümser...” (2022: 55) cümleleriyle Gürpınar’ın yapıtında olduğu gibi çocukluk dönemine ilişkin gündelik yaşam kuralları sıralanır. Her iki yazar da romanını oluştururken çocukluk dönemlerinden başlayarak kronolojik bir çizgide ilerlerken anlattıkları döneme ait duygularını yetkin bir şekilde ortaya koymaktadırlar. Örneğin çocukluk dönemi anlatılıyorsa, çocuk gözüyle bakınca o anlatılanların ne ifade ettiği verilmektedir. Ernaux “Soru sorma hakkı öğretmenlere aitti. Bir kelimeyi ya da açıklamayı anlamamışsak bu bizim hatamızdı” (2022: 45) cümlesinde olduğu gibi, çocukluk döneminde yaşananları nasıl algıladığını net bir şekilde ortaya koymaktadır. *Seneler*’de 2000’lere yaklaştıkça gelişen olaylara bağlı olarak toplumun algısında oluşan değişimlere dikkat çekilmiştir. Yazar “Eylül Saldırıları”nın toplumda oluşturduğu korkuyu şöyle anlatır: “Otururken, yolcuların ayaklarının dibindeki ‘şüpheli’ spor çantalarına bakıyorduk, özellikle de örtük biçimde saldırıların sorumlusu olarak gösterilen gruptan olabilecek kişilere, yani Araplara” (2022: 151). Ernaux, teknolojinin ilerlemesiyle birlikte insanların tek başlarına ya da çekirdek aileleriyle geçirdikleri vaktin artmasını, beton dikedörtgen alışveriş alanlarının kırsal yerleşim yerlerine kadar yayılmasını, çocuklara ödül olarak McDonalds’ın verilmesini, tüketim çılgınlığının insanların duygularını altüst etmesini (2022: 171) eleştirel bir dille anlatmaktadır. Bu türden eleştirilere Melisa Gürpınar’ın denemelerinde de rastlanır.

2. Tarihin Bireysel Hafızaya Aksı

Annie Ernaux'nun *Seneler* isimli yapıtında “[o]n dört buçuk yaşındaki gözlüklü, esmer, ergen kızdan intikal eden algı, izlenim ve hislerle bu yazı şimdi 50’lerin içinde kayıp giden bir yol bulabiliyor ve kolektif tarihin bireysel hafızanın perdesine aksettirdiği yansımayı yakalayabiliyor” (2022: 51) sözü *Okul Arkadaşım* isimli yapıt için de geçerlidir, denilebilir. Melisa Gürpınar *Şu Bizim Evliya Çelebi* isimli tiyatro eseri dışında tüm düzyazı eserlerinde kolektif geçmişin kendi hatıralarında bıraktığı izlerden yola çıkarak bir söylem oluşturmaya çalışmıştır. *Okul Arkadaşım*'da savaş sonrası çoğu evde erkek olmadığından kızların evlenecek birini bulamadıkları, babaların öldüğü, Kurtuluş Savaşı'ndan sağ dönenlerin de ekonomik sebeplere yenik düştükleri yine aynı yöntemle anlatılmaktadır. Yazar “50’li yıllara gelindiğinde duvarda ancak çerçevesiz suskun resimleri kalmıştı. Bu kocaman evlerde resimler korumaktaydı sanki kadınları” (2008: 63) der. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra başkent Ankara olması, Osmanlı Devleti döneminde saray tarafından aylığa bağlanan ailelerin bu aylıklarının yeni dönemde doğal olarak kesilmesi, İstanbullu erkeklerin ticaretle uğraşmayı küçümsemeleri ve mirasyediliğe yönelmeleri İstanbul yerlilerinin ekonomik anlamda dara düşmelerine neden olmuştur. Ketum, acısını içine akıtan İstanbul kadınlarının ekonomik zorlukları ellerindeki değerli mücevher ve taşınmazlarla aşmaya çalışmaları, onları bir hayli sıkıntının içine sokmuştur. 50’lerden sonra Anadolu’dan İstanbul’a yapılan kontrolsüz göçler, kısacası değişim, eski İstanbullu roman kahramanı Zeynep gibi yazar Zeynep Melisa Gürpınar’ın hayatını da derinden etkilemiştir. Romanda kültürel, ekonomik, sosyal değişimle birlikte yaşanan statü kaybı çarpıcı bir şekilde anlatılmıştır.

Aslında her tavan arasında bir deli, her odada bir yatacak, bir âşık ya da sanatçı olan bu evler nasıl açındı kapısını? Başka kentlerden gelenler, pek az göze çarparı sokaklarda. Ancak yüzyılın başında köşklere bahçıvan, ahçı, arabacı olarak gelenlerin aileleri, bahçelerin içinde küçük ayrı yapılarda barındırılırdı. Bu köşklere yıkıp apartmana çevirme işi, sayfiye sayılan yerlerde hiç başlamamıştı ve böyle bir değişimin olacağı kimsenin aklında bile yoktu. Tanıdığım hiç kimse, mal, mülk ve para işinden anlamazdı. Olsa olsa, evler eşyalar yok pahasına satılır ve parası hemen yenirdi.(2008: 56)

Annie Ernaux gibi Melisa Gürpınar da, ait olduğu İstanbul kültürünü ve aileyi anlatırken olabildiğince objektif bir tavır sergilemektedir. Eğrisiyle doğrusuyla, gerçekleri olduğu gibi ortaya koymaktan çekinmemektedir. *Seneler* isimli yapıttaki saydam, tarafsız, olduğu gibi anlatan yazar ile *Okul Arkadaşım*'daki yazarın tavrı benzerdir. Ernaux, tam olarak idrak edemeseler de, dünyada ya da yaşanan ülkede vuku bulan olayların, insanlar üzerinde derin etkiler oluşturduğunu düşünmektedir. Ülkece yaşanan bir felaket, göçler, teknolojik gelişmeler, siyasî krizler vs. Ernaux'a göre aslında bireysel hayatları sessiz ve derinden etkileyen/değiştiren başat unsurlardır. Ernaux; aşağıdaki alıntıda sözünü ettiği, kişisel hayatıyla doğrudan bir ilişkisi olmayan olayların -zamanında farkına varmamışsa da- psikolojisini etkilemiş olduğunu belirtmektedir.

Hayatı ile Tarih arasında en ufak bir bağ yok gibi, oysa bir mart ayının soğuk ve gri havasının-madencilerin grevi-, hafta sonuna denk gelen bir Paskalya yortusunun ağır rutubetinin-Papa XXIII. Ioannes'in ölümü- üzerinde bıraktığı hissini, bir arkadaşımın ‘iki güne kalmaz dünya savaşı çıkar’ cümlesinin-Küba krizi-, UNEF'in düzenlediği bir baloda geçirdiği gece ile Salan ve Challe'nin generaller darbesinin kesişmesinin zihnine kazdığı izler mevcut. (2022: 83).

Yazar bu sözleriyle bireyin, yaşadığı ortamın özelliklerine göre gelişip değiştiğini ortaya koymaktadır. İçinde bulunulan çevre; bireyin düşünce yapısını şekillendirir, bir anlamda nasıl bir sistem dâhilinde düşüneceğini belirler. İnsan psikolojisi ait olduğu ülkenin koşulları, tarihi

ölçüsünde biçimleneceği için saf bireysel bir bilinçten, bellekten söz etmek imkânsızdır. Bundan dolayı hem Annie Ernaux hem de Melisa Gürpınar, bireyin toplum ile beraber bir anlama sahip olduğu gerçeğinin altını çizerken bu yapıdan dolayı toplumsal hafızanın korunması gerektiğini düşünürler.

Sonuç

Sanatın bir dalı olan edebiyat alanında gerçekleşen her değişim, yenilik beraberinde yeni bakış açılarını, farklı renklerde anlayışları, yeni felsefî çıkarımları, farklı psikolojileri, sosyolojik analizleri getirir. Annie Ernaux söyleminin bir ürünü olan oto-sosyo-biyografi, üzerinde uzun konuşmaların yapılmasını gerektiren bir yapı sunmakla birlikte aslında edebiyat dünyasının yabancı olmadığı unsurlar da arz etmektedir. Kültürel bellek aktarımı, gündelik hayat tarihçiliği, tarih ve edebiyat her zaman iç içe olmuş alanlardır; ancak kurgunun başat unsur olduğu edebî ürünler içinde adı geçen diğer alanların ne ölçüde yer alabileceğini mevcut edebî türlerin kuralları belirlemektedir. Postmodernizm ve bu yeni anlayışın edebiyata yansımaları sürecinden sonra tür kurallarının ve tekilliğinin, kuralsızlık ve çoğulculuk ile yer değiştirmiş olması sıra dışı anlatım şekillerine olanak sağlamıştır, denilebilir. Belki Ernaux'nun romanında söz ettiği gibi uzun süre binlerce nattan oluşan bir taslak halinde bekleyen *Seneler*'in bir nihayete ulaşmasında bu özgürlük alanının da etkisi olmuştur. Öz yaşam öyküsünü; toplumun hafızasında eriterek, kendini “o” ve “biz” perspektifinden kurgulayarak anlatan Ernaux gibi Melisa Gürpınar da kendi söyleminde toplumun, İstanbul kültürünün bir parçasıdır. Her ne kadar eserlerine otobiyografik unsurları yerleştirirken kullandıkları zamirler farklılıklar arz etse de sözü edilen iki kadın yazarın kültürel birikimi yazı ile ölümsüzleştirme ereği dikkat çekicidir. Farklı kültür ve coğrafyalardan iki farklı kadın yazarın, her canlıının yok olup gideceği bir mekânda “kıymetli” olarak görülenin bekası için yazıya sığınışlarının benzerliği, bu çalışmanın ana eksenini oluşturmuştur.

Kaynakça

- Akmanoğlu, Z. N. (2017). *Annie Ernaux'nun “Bir Kadın” Ve “Bir Adam” Adlı Yapıtlarında Metinlerarasılık ve Anne-Kız İlişkisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Altun, S. S. (2022). “Kent ve Nostalji: Melisa Gürpınar'ın İstanbul Anlatıları”. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 393-406.
- Çoruk, A. Ş. (2010) “Tanzimattan Cumhuriyete Gündelik Hayatın Tarihi Açısından İstanbul Hatıratları”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 8(16), s. 489-522.
- Doğu, Ç. (2016). “Annie Ernaux'nun Les Annees'si: Otobiyografik Anlatıda Yeni Ufuklar”. *RumeliDE Journal of Language and Literature Studies* 4, s. 78-85
- Ernaux, A. (2022). *Seneler*. Çev. Siren İdemen. İstanbul: Can Yayınları.
- Gürpınar, M. (2009). *Çamlıca'dan Yeldeğirmenine Rüzgârın Peşinde*. İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Gürpınar, M. (2008). *Okul Arkadaşım*. İstanbul: Özyürek Yayınevi.
- Hafifbilek, C. (1999). “Melisa Gürpınar'la Düşsel Bir Yolculuk”. [Röportaj]. *Bahçe* 16, s. 34-39.
- Somuncuoğlu Özot, G. (2021). *Ekoeleştirel Yaklaşımdan Kültürel Bellek Sorgulamasına Melisa Gürpınar Metinleri*. Ankara: Sonçağ Yayınları.